

РУСЧА ТЕРМИНОЛОГИК ЛУҒАТЛАРНИ ЎРГАТИШДА КЎНИКМАЛАРНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ

Қодиров Алижон Нуралиевич

Наманган муҳандислик – технология институти ўқитувчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6767238>

Аннотация – ушбу мақолада кимёвий –технология йўналишидаги талабаларнинг кимё ва технологияларга оид терминларни ўрганишида дуч келинадиган қийинчиликлар ёритилган.

Калим сўзлар: кимёвий –технология, атама, мутахассислик.

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ РАБОТЫ С РУССКИМИ
ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИМИ СЛОВАРЯМИ

Аннотация. В этой статье освещаются такие проблемы, как столкновение студентов химико – технологического направления с трудностями в изучении химических и технологических терминов.

Ключевые слова: химико – технологический, термин, специальность.

FORMATION OF SKILLS IN TEACHING RUSSIAN TERMINOLOGICAL
DICTIONARIES

Abstract. This article highlights issues such as the encounter of chemical engineering students with difficulties in learning chemical engineering terms.

Key words: chemical - technological, term, specialty.

КИРИШ

Кимёвий – технология йўналишларида таълим олаётган талабалар учун рус тили - ҳар томонлама ривожланган ва малакали мутахассисни шакллантиришда катта аҳамиятга эга. Касбга йўналтирилган матнлар устида ишлаш жараёнида талабалар янги маълумотларни оладилар ва ўзларининг луғат бойликлари терминлар билан соҳага оид мунтазам равишда тўлдирадилар. Кимёвий – технология йўналишларида терминларни ўзлаштириш бўйича ўқув қўлланмаларнинг етарли миқдорда эмаслиги ачинарли ҳолат албатта. Ушбу ҳолат ҳар бир талаба учун ўзининг шахсий имкониятларидан тўлиқ фойдаланиши ва очиб бериши учун ҳақиқий таълим шароитларини яратиш зарурати борлигидан далолат беради.

Касбий коммуникатив компетенцияни шакллантириш талабалардан талаб қилинадиган сўз бойлигини тўлдириш ва кенгайтириш туфайли юзага келади, бу билим, кўникма ва малакаларнинг етишмаслигини тўлдириш учун шароит ва имкониятларни излашга руҳий стимуляторларни сафарбар қиладиган техника ва саъй-ҳаракатларнинг комбинацияси. Нотилшунос факультет ўзбек тили гуруҳ талабаларини бундай стратегия ва самарали усулларга мақсадли ва тизимли йўналтириш керак.

Кимёвий – технология йўналишидаги миллий гуруҳ талабаларига рус тилини, хусусан, махсус кимёвий луғатни ўргатиш долзарбдир, чунки атамаларни тўғри билмасдан, ушбу тилни профессионал даражада эгаллашни таъминлаш мумкин эмас. Шу билан бирга, асосий вазифа мутахассиснинг мулоқот қобилиятларини ривожлантиришдир. Таълим стандартига мувофиқ, мутахассис рус тилидан фойдаланган

ҳолда касбий фаолиятни олиб бориши ва рус тили муҳотида профессионал алоқани амалга ошириши керак.

ТАДҚИҚОТ МЕТОДИ ВА МЕТОДОЛОГИЯСИ

Фаолиятнинг профессионал йўналиши, биринчи навбатда, "рус тили чет тил сифатида" фанини асосий фанлар билан бирлаштиришни талаб қилади; иккинчидан, рус тили ўқитувчиси олдида келажакдаги мутахассисни фанлараро алоқалар асосида тилни ўз касбий билимларини мунтазам равишда тўлдириш воситаси сифатида, шунингдек, касбий маҳоратни шакллантириш воситаси сифатида ишлатишни ўргатиш вазифасини қўяди; учинчидан, бу келажакдаги мутахассиснинг зарур касбий маҳорат ва кўникмаларини шакллантиришни таъминлашга қодир бўлган ўқитиш шакллари ва усулларидан фойдаланишни ўз ичига олади.

Кимёвий – технология йўналишларидаги талабаларга рус тилини ихтисосий нутқини янгича соҳага оид терминлар ёрдамида ёндошишни талаб қилади.

Ушбу ёндашув инсон фаолиятининг маълум бир соҳасидаги сўнги ютуқларга йўналтирилган бўлиши, талабаларнинг касбий қизиқишларига бевосита таъсир кўрсатадиган соҳалардаги илмий ютуқларни ўз вақтида акс еттириши, уларга касбий ўсиш имкониятини яратиши керак.

Касбий коммуникатив компетенцияни шакллантириш миллий гуруҳлар талабаларининг керакли сўз бойлигини тўлдириш ва кенгайтириш ҳисобига юзага келади. Бунга тегишли фан терминологияси билан тўйинган кимёвий – технология мутахассисликлар бўйича дарсликларнинг матнлари билан ишлаш ёрдам беради, чунки алоқа мазмуни, авваламбор, атроф дунёси объектлари ва ҳодисалари тўплами сифатида концептуал соҳани ўз ичига олади. Лингводидактик мақсадларга эришиш учун чет тили сифатида рус тили ўқитувчиси кимё – технология бўйича ўқитадиган материалнинг ўзига хос хусусиятлари тўғрисида маълумотга эга бўлиши керак. Бундай ҳолда анъанавий усул - янги атамаларни таржима қилиш етарли эмас. Агар рус тилини ўрганаётган миллий гуруҳ ўқувчилари асосий маънода мос келадиган сўз бирикмасининг ўзига хослиги сабабли эквивалент сўзларнинг семантик фарқлари тўғрисида тасаввурга ега бўлсалар, на амалий ва на семантик жиҳатлар тўлиқ амалга ошмайди. Ўқитувчининг материалнинг лингвистик хусусиятларини тушуниши ва бир нечта таржима усулидан фойдаланиши муҳим хатога йўл қўймаслик имконини беради.

Луғавий бирликларнинг таржимаси фақат сўзларни контекстан ташқарида ўрганишга имкон беради. Ўқиладиган матнлардаги терминлар, сўзлар, иборалар хулоса қилиш фаолиятининг ақлий операциялари объектига айланиши керак. Кимёвий терминологиянинг лингвистик ўзига хослиги ўқитиш технологиясини ривожлантириш учун асосдир.

Кимёвий – технология термини талабаларга асосан ўқиш дарсларида мутахассислик материалларидан фойдаланган ҳолда тақдим этилади. Ўқитувчи ўқиш қобилиятини инсоннинг тарбияси ва ривожланишининг кўрсаткичи деб ҳисоблаш учун ўқитувчи ўқишнинг ўзига хос хусусиятларини ва фалсафий, психологик, педагогик асосларни англаш билан лингводидактик машғулотларни бошлаши керак. Чет эллик талабалар томонидан индивидуал таълим режасини ўзлаштириш самарадорлиги ҳам ушбу кўникманинг шаклланишига боғлиқ. Махсус адабиётларни ўқишни бошлаган

талабалар нутқ фаоллигини ҳар хил турлари бўйича шаклланган кўникмаларга эга бўлишлари керак. Мутолаа улар учун нафақат рус тилида ўқиш қобилиятини ошириш, балки, ўз мутахассислиги бўйича ўзлаштирилган ўқув материални амалда қўллай олиш усули ҳисобланади.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ

Кимё – технология соҳага оид терминларни ўзлаштириш жараёнини оптималлаштириш учун талабалар ўқишнинг тўрт туридан фойдаланиш мумкин: 1). кўриб чиқиш, 2). кидириш, 3). кириш 4) ўрганиш.

Талабалар тил материални асосий мазмунини тўғри англашлари учун ўқиш турлари билан таниш бўлиши керак; ўқилган мазмунини етказиш (иложи борича батафсилроқ);

матнли материалдан формулаларни, рақамли маълумотларни топиш;

мавжуд маълумотларни тўлдириш учун матнни кўриш;

келгуси амалий ишларнинг схемасини ёки режасини ўз ичига олган матн маълумотидан танлаш.

Матнларни ўқишнинг зарур кўникмаларини шакллантириш учун машқлар тизимидан фойдаланилади. Семантик маълумот олиш учун мақсадли ҳаракатларни таъминлайдиган рецептив кўникма ва қобилиятларни шакллантириш тўрт босқичда амалга оширилади:

- 1) янги лексик ва грамматик материалда - матнда тақдимот ва йўналиш;
- 2) лексик ва грамматик материалларни таниб олиш ва тушуниш учун қабул қилиш операцияларини автоматлаштириш мақсадида мақсадга мувофиқ ўқитиш;
- 3) ҳар хил турдаги ўқишдан коммуникатив ўқишга ўтишда ифодаланадиган кўникмаларни автоматлаштиришни яқунлаш;
- 4) бутун матнни, унинг умумий мазмуни ва тафсилотларини, матннинг тил дизайнини ва унинг мантикий-семантик тузилишини аниқ ва тўлиқ англаш қобилиятини шакллантириш.

НАТИЖА

Адабиётда ва амалда ўқишни ўқитиш тизимларининг кўплиги ва хилма-хиллиги билан, уларнинг аксарияти, ўқув бирлиги сифатида матнга асосланиб, тайёргарлик, шартли-коммуникатив ва тўғри-коммуникатив бўлинмаларга бир вақтнинг ўзида бўлиниш билан машқдан олдин, матндан олдин ва матндан кейинги кичик тизимларни ўз ичига олади. Ҳар бир машқ турли хил хусусиятларга эга. Бу рецептив ёки репродуктив, аспекти ва мураккаб, оғзаки ёки ёзма, бир тилли ёки икки тилли, "овоз чиқариб" ўқиш, "ўзига" ва ҳоказо бўлиши мумкин.

Ўқувчининг коммуникатив компетенциясини шакллантирувчи машқлар қаторига қуйидагилар киради:

- 1) асосий нарсани ажратиб кўрсатиш қобилиятини ривожлантирадиган машқлар;
- 2) кўникмаларни ривожлантириш, сўз ҳосил қилиш асосида тахмин қилиш машқлари;
- 3) расмий-мантикий компетенцияни шакллантирадиган машқлар.

Ўқишни ўқитишда нафақат янги кўникмаларни ривожлантириш, балки эски ёмон одатлардан воз кечиш ҳам муҳим аҳамиятга эга бўлиши керак. Буларга сўзма-сўз,

кечиктирилган, имтиёзли овоз чиқариб ўқиш, шунингдек оғзаки нутққа мойиллик киради.

МУҲОКАМА

Мутахассислик тилини ўқитиш тизимини лингвотехник асосини яратиш тизимини яратиш учун тил материалларини қатъий танлаш муҳим аҳамиятга эга. Бу рус тилини чет тили сифатида ўқитиш жараёнини максимал даражада ошириш ва тезлаштиришга имкон беради. Энг кўп ишлатиладиган лексик бирликларни, типик синтактик конструкцияларни танлаб, уларни маълум тартибда жойлаштириш керак. Бу талабаларнинг ассимиляция бўйича фаол билим ишларини ва кейинчалик уларни реал вазиятда қўллашни белгилайди.

Рус тилининг она тили бўлмаган кимёвий терминологиясини ўқитишнинг якуний мақсадларига қараб, ўқув луғатининг энг самарали турини танлаш керак. Минимал таълим луғати маълум миқдордаги терминологик бирликларга асосланади, шунинг учун уларни ўрганиш луғат материални киритиш ва янгилаш кетма-кетлигини ҳисобга олган ҳолда ташкил этилиши ва амалга оширилиши керак. Бундай кетма-кетлик ўрганишда қулайлик ва мақсадга мувофиқликни таъминлайди, ҳуқуқий терминларни ўзлаштиришдаги қийинчиликларни камайитиришга ёки олдини олишга ёрдам беради.

Русча терминологик луғатни ўргатиш одатда кўникмаларни шакллантириш босқичларига мувофиқ равишда кўриб чиқилади. Шу муносабат билан қуйидаги кетма-кетлик қўлланилади:

- сўз бойлигини киритиш;
- тайёргарлик машқлари (тил);
- нутқ машқлари.

Миллий гуруҳ талабалари томонидан рус тилида профессионал тарзда йўналтирилган нутқни ривожлантириш ва такомиллаштиришнинг муҳим шартларидан бири - уларнинг сўзларнинг мослигини, сўз бирикмаларининг тузилишини, терминологик сўзларни бутун жумлага қўшилиш, бошқариш, синтактик алоқалар асосида ишлатиш қобилиятини аниқлаш бўйича кўникма ва малакаларни ривожлантиришдир. Тилни билиш маълум миқдордаги сўзларни билишни эмас, балки одатдаги сўз бирикмаларини ўзлаштиришни назарда тутаяди. Талабаларнинг қабул қилиш қобилиятларини ривожлантиришлари муҳим, чунки илмий нутқ сўзламасдан олдин, улар бировнинг нутқини ўқиш ёки тинглаш орқали ифода этиш учун маълум материал тўплашлари керак. Агар миллий гуруҳ талабалари ундаги грамматик ва лексик элементларни аниқласа ва тушунса, сўзлар орасидаги мантиқий алоқаларни ва муносабатларни ўрнатса, ўрганилаётган тилнинг турли хил сўзлари, шакллари ва тузилмаларини тушунса, рус илмий нутқини идрок этиш янада муваффақиятли ва эркин амалга оширилади.

ХУЛОСА

Шундай қилиб, профессионал йўналтирилган матнлар устида ишлаш жараёнида талабалар янги маълумотларни олишади ва ўзларининг терминологик луғатини мунтазам равишда тўлдирадilar

Бунга энг катта даражада мутахассисликнинг маълум бир тилда ўқитишда ёрдам беради. Бу ўқувчиларга янги маълумотларни идрок этиш, чет тили терминологик

(кимёвий) бирликларини ўзлаштириш, улардан оғзаки ёки ёзма нутқда фойдаланиш учун зарур бўлган билим, кўникма, қобилият, ақлий ва шахсий фазилатлар тизимини сафарбар қилишга имкониятини беради.

Рус тилини она тили бўлмаган тил сифатида ўрганиш учун ажратилган соатларнинг чекланганлигини ҳисобга олган ҳолда, рус тилидаги профессионал нутқни ривожлантириш бўйича ишлар ҳар томонлама - сўз, ибора ва тўлиқ матн билан олиб борилиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранному языку.
2. Гапочка И.К. Пути совершенствования методики обучения русскому языку как иностранному И.К. Гапочка Традиции и новаторство в профессиональной деятельности преподавателя русского языка как иностранного.
3. Мотина Е.И. Язык и специальность: лингвометодические основы обучения русскому языку студентов-нефилологов Е.И. Мотина.
4. Образцов П.И. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов П.И. Образцов, О.Ю. Иванова.
5. Фоломкина С.К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе С.К. Фоломкина.
6. Скибицкий Э.Г. Методика профессионального обучения: Учеб. пособие Э.Г. Скибицкий, И.Э. Толстова, В.Г. Шефель. Новосибирск: НГАУ